

RİSK ODAKLI İÇ DENETİM: KATILIM SİGORTACILIĞI SEKTÖRÜNDE ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ*

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ÇİDEM^a
Doç. Dr. Mıhrıban COŞKUN ARSLAN^b

Örnek Olay (Vak'a) Tahlili
(Case Analysis)

*Muhasebe ve Vergi
Uygulamaları Dergisi*
Kasım 2022; 15 (3): 567-602

ÖZ

İşletmeler için kritik bir öneme sahip olan iç denetim, ilk uygulanmaya başlandığında işletme varlıklarının korunması amacıyla geçmişe dönük bilgileri kullanırken günümüzde yönünü geleceğe çevirmiştir. Bugün odak noktasına maruz kalınan riskleri alarak risk odaklı bir yaklaşımla faaliyet gösteren iç denetim, işletmeye değer katmayı ve güvence hizmeti sunmayı amaçlamaktadır. Bu çalışmanın amacı risk odaklı iç denetimin uygulama aşamalarını ve faydalarını teorik olarak açıklamak ve katılım sigortacılığı hizmeti sunan bir işletmede uygulamada test etmektir. Araştırmada nitel araştırma tekniklerinden örnek olay inceleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma Türkiye’de katılım sigortacılığı hizmeti sunan bir işletmede yürütülmüştür. Verilerin toplanmasında görüşme, gözlem ve belge inceleme yöntemleri kullanılmıştır. Analiz sonucunda işletmede iç denetimin risk odaklı yürütüldüğü ve bilgi teknolojilerinden yoğun bir şekilde yararlandığı görülmüştür. Ayrıca şirketin iç denetim sürecine ilişkin model oluşturulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Katılım Sigortacılığı, Tekafül, Risk Yönetimi, İç Denetim, Risk Odaklı İç Denetim.

JEL Kodları: M32, M42.

APA Stili Kaynak Gösterimi:

Çidem, İ., Coşkun Arslan, M. (2022). Risk Odaklı İç Denetim: Katılım Sigortacılığı Sektöründe Örnek Olay İncelemesi. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*. 15 (3), 567-602.

* Makalenin gönderim tarihi: 15.08.2022; Kabul tarihi: 09.09.2022, iThenticate benzerlik oranı %8

^a Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Niksar Meslek Yüksekokulu, ibrahim.cidem@gop.edu.tr
ORCID: [0000-0001-8017-2870](https://orcid.org/0000-0001-8017-2870).

^b Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
mihriban.arslan@gop.edu.tr ORCID: [0000-0002-6196-9304](https://orcid.org/0000-0002-6196-9304).

RISK BASED INTERNAL AUDIT: A CASE STUDY IN THE PARTICIPATION INSURANCE SECTOR

ABSTRACT

Internal audit, which is of critical importance for businesses, while using retroactive information for protection of business assets during its first implementation, has recently turned its direction to future. Internal audit, which operates with a risk based approach by taking the exposed risks to its focus today, aims to add value and to provide assurance service to the businesses. This study aimed to theoretically explain the application steps and benefits of risk based internal audit and to practically test it in a business that serves participation insurance. In the research, case study, one of the qualitative research technique, was used and it was performed in a business in Turkey. Interview, observation and document analysis methods were used to collect the data. As the result of the analysis, it was found that the internal audit was carried out as risk based and that information technologies were extensively used. In addition, a model was formed for the internal audit process of the business.

Keywords: Participation Insurance, Takaful, Risk Management, Internal Audit, Risk Based Internal Audit.

JEL Codes: M32, M42.

EXTENDED SUMMARY

Introduction

This study aimed to theoretically explain the stages and benefits of the risk based internal audit implementation, evaluate the internal audit implementation process in the participation insurance sector regarding risk orientation, and create a model that can set an example for other businesses. There are various reasons for determining participation insurance as a research area. Participation finance is given considerable importance in Turkey and it is aimed to make Istanbul a center in this regard. Carrying out training activities on participation in finance and trying to create a trained workforce by the Presidency Finance Office is an example of this importance. To our knowledge, there is not any study on participation insurance, which has a very close history in Turkey. Thus, this sector to be selected as a research area. In the present study, the case study method, one of the qualitative research techniques, was used. Document analysis, interview and observation techniques were used to obtain data in this research. The importance of this study can be expressed as revealing the necessity and importance of risk based conduct of internal audit for businesses, raising awareness about the benefits that being risk based will bring to the business, and aims to guide businesses with creating a model.

Literature on Research

History BC traditional insurance dating back to the 4,500s (Özkan, 1998: 1) was not a much-discussed concept in the Islamic world until the 1950s.

However, after this period, fiqh scholars emerged who disapproved of traditional insurance because it had various elements contrary to Islam, such as uncertainty, gambling and interest (Beşer, 2016: 160). As a result of the search for alternatives that started in the 1950s, Faisal Islamic Bank, operating in Sudan, started working to establish an insurance company in accordance with Islamic rules and prepared a report on its operation. The main contract was prepared with the recommendations of the Bank's Sharia Supervisory Board. As a result, the world's first Islamic Insurance Company (Islamic Insurance Company Ltd.) was established in January 1979 (Ali, 2006: 3). After this date, similar companies started to be established in many countries. Insurance service in accordance with Islamic rules is called "takaful" in the literature. In Turkey, the concept of participation insurance is used instead of takaful. In this study, a case study was conducted in a business that provides participation insurance services. According to the standards published by the Institute of Internal Auditors (IIA), a risk based audit plan should be prepared in which the priority areas in the audit are determined, considering the business objectives. While preparing this plan, information about the strategies, main objectives, risks and risk management processes of the business is gathered by meeting with the top management and the board of directors, and an internal audit should be planned according to this information (TİDE, 2017: 12). Risk based internal auditing is a process that evaluates all stages from the design of internal control and risk management activities to their implementation regarding effectiveness and provides consultancy services by offering suggestions to the management on this issue (Aksoy, 2018: 50). The risk based internal audit process consists of six stages: determination of objectives, risk identification and valuation, preparation of the audit plan, execution of the audit, reporting and monitoring (Göğüş, 2012: 51). First, the objectives of the business are determined. In the second stage, the risks that will prevent the business from achieving these goals are determined and evaluated. In the third stage, an internal audit plan is made within the scope of the risks determined by taking the opinion of the management. The first three stages can also be described as pre-work. The fourth stage is the execution of the audit, which can also be expressed as fieldwork. At this stage, audit activities are carried out in accordance with the audit plan. In the fifth stage, the results obtained with the audit are reported. The last stage is the follow-up process for the elimination of the deficiencies detected by the audit (Göğüş, 2012: 50-51).

Method of The Research

This study aimed to explain the theoretical implementation stages and benefits of risk based internal auditing and test these theoretically explained stages and benefits in practice in a participation insurance business. At the same time, it is aimed to create a model for the risk based internal audit process in the business that is the subject of the research. This study was

conducted in a business that provides services in participation insurance (non-life) branches in Turkey. The internal audit process and systems of the business were examined according to the principles of risk orientation within the scope of research methods. Interviews were held with the employees of the internal audit unit, various documents of the business were examined, and the stages of internal auditing through the package program were observed. The name of the business, which has information about many processes, is hidden. In addition, information, such as the year of establishment, market share, and premium production amount, which may cause the recognition of the business, has not been clearly presented.

Case study, one of the qualitative research techniques, is the method used in this research. Case study can be expressed as systematically obtaining information about a person, environment, activity or group and determining the functioning of the research subject. It can also be defined as an approach that aims to collect data with various methods to examine a simple or complex event/phenomenon and to contribute to the investigated event/phenomenon (Berg and Lune, 2019: 324). The case study aims to reach in-depth information about the investigated event/case (Büyüköztürk et al., 2012: 21). Document analysis, interview and observation techniques were used to obtain data in this research. The documents obtained for the purpose of document analysis were examined within the scope of internal audit activities. The information presented on the internal audit activities in the annual reports has been accepted as data and is presented in the findings section. Internal audit regulation and internal audit reports have been fully evaluated. The execution of internal audit activities in the computer environment was examined by the observation method. The online and recorded interviews with the participants working in the internal audit unit were transcribed as they took place. The obtained data were subjected to content analysis.

Findings of The Research

i. Document analysis findings: Within the scope of document analysis, the annual reports, internal audit regulation and internal audit reports of the business were examined. A section on internal audit has been included in the annual reports published by the business since its establishment. In this section, important information about the internal audit is presented, as well as information about the activities of the unit that year. It was determined that the internal audit regulation, which was prepared by the business immediately after its establishment and revised in various periods, was prepared in accordance with the standards set by The IIA and the Regulation on the Internal Systems of Insurance, Reinsurance and Pension Companies. The audit report prepared by the internal audit unit complies with the standards prepared by IIA regarding form and content.

ii. Interview Findings: The interviews conducted with the employees of the internal audit unit of the business using a semi-structured interview form were transcribed and content analyzed. The themes obtained as a result of the analysis are presented under subheadings depending on the stages of risk based internal audit. The themes reached as a result of the questions asked to the participants regarding:

- The position of internal audit in the business are independence, integration into processes, legislation, hierarchical structure and added value.
- The business objectives are annual targets, budget and performance.
- The assessment of business risks is risk orientation, risks of the business, risk rating, risk inventory, risk matrix and updating.
- The preparation of the internal audit plan are senior management, notes taken during the year, past audits, audit schedule, control points and updating.
- The conduct of internal audits is a preliminary study, opening meeting, audit techniques, working papers, package program and update.
- The reporting of the audit is the closing meeting, the draft report, the final report, the action, the executive summary, the package program and the internal audit standards.
- The follow-up of the suggested actions regarding the findings is action suggestions, action process and package program.

iii. Observation Findings: The business conducts internal audit activities through a package program. Within the scope of this research, this program used in internal audit activities was observed. The first stage of the program consists of risk based assessment of processes. This stage is also considered the first step in creating an audit schedule. Processes are classified according to the risks they carry, and risks are ranked according to their impact and probability values. Thus, the program reveals the processes with the highest risks and guides the internal audit unit in establishing the audit schedule. When the planned date arrives, the start and termination of audit activities through the program consists of six stages: "preliminary work, opening meeting minutes, plan document, field work-activity entry-test and finding entries, closing meeting minutes, special notes." The functioning of the program is designed entirely in accordance with the risk-focused process. This program, which has significant benefits in terms of time and cost, has also been integrated with other business units, thus enabling the internal audit unit to access the data it needs instantly. Since it has a very well-designed process, it also reduces the possibility of the auditor making

mistakes regarding the process. Many activities that require much attention to follow up manually, such as action follow-up, have been automated thanks to this program. Many of the physically prepared working papers are prepared digitally. In this way, physical archiving activities have also been reduced.

In the light of the findings obtained as a result of all the methods used in the present research, a model has been created to better understand the internal audit process of the business. The business conducts its internal audit activities in a risk based manner within the framework of the internal audit regulation prepared in line with International Internal Audit Standards and national legal regulations. At the same time, the whole process is carried out in a computer environment through a package program.

Conclusion

This study aimed to explain the benefits and implementation stages of risk based internal audit theoretically and to test and model this process in detail in a business that has an internal audit unit and conducts its activities in a risk based manner. This research was conducted in a business that provides participation insurance services in Turkey. This research was conducted within the scope of a case study, one of the qualitative research techniques, and data were obtained through document analysis, interview and observation methods.

It has been determined that the internal audit process is carried out in a risk based manner in the business subject to the research. At the same time, the execution of the entire process through information technologies provides significant advantages regarding time and cost. As a result of the findings obtained in all data collection techniques in this research, a model was created for the internal audit process of the business. This model created within the scope of the research purpose will be an example for those serving in the participation insurance sector and for all businesses that want to conduct internal audits in a risk based manner.

1. GİRİŞ¹

İşletmeler amaçlarını gerçekleştirmeyi engelleyecek, onları zarara uğratabilecek, hatta varlıklarını sona erdirebilecek çeşitli risklere maruzdurlar. Yöneticiler mümkünse bu riskleri ortadan kaldırmak, mümkün değilse etkilerini azaltarak risklerden korunmak amacıyla çeşitli kontrol yöntemleri geliştirirler. Ancak hem geliştirilen bu kontrollerin hem de uygulamalarının etkin olup olmadığının değerlendirilmesi gerekmektedir. İşletmelerde bu değerlendirmeleri gerçekleştirecek olan yapı iç denetimdir. 1950’li yıllarda işletme varlıklarını koruması istenen iç denetim biriminden beklenen faydalar; bilgi güvenliğini, uygunluğu, etkinliği, işletme amaçlarının gerçekleşme düzeyini denetlemek olarak yıllar içerisinde değişmiştir. Günümüzde ise iç denetimin işletme risklerini odak noktasına alarak işletmeye değer katacak faaliyetleri gerçekleştirmesi beklenmektedir.

İç denetimin kendisinden beklenen güvence ve danışmanlık hizmetini sunabilmesi için risk odaklı yürütülmesi gerektiği söylenebilir. Bunun da sağlanabilmesi işletme risklerinin etkin bir şekilde belirlenmesi, risklerin sürekli güncellenmesi ve denetimin en riskli alanlara yönelmesiyle mümkün olacaktır. Sadece iç kontrollere değil işletmenin amaçlarına ulaşmasını engelleyebilecek tüm risklere odaklanan risk odaklı iç denetim, denetim faaliyetlerinin işletmenin en riskli süreçlerine göre planlanması ve bu kapsamda yürütülmesi olarak ifade edilebilir. Böylece işletme yönetimine amaçlara ulaşılması konusunda güvence sağlanmış olur. Ayrıca işletmenin iç denetim için ayırmış olduğu kaynakları en etkin şekilde kullanılmasını sağlar.

Bu çalışmada risk odaklı iç denetim uygulama aşamalarının ve faydalarının teorik olarak açıklanması, katılım sigortacılığı sektöründe iç denetim uygulama sürecinin risk odaklılık açısından değerlendirilmesi ve sürece ilişkin diğer işletmelere örnek olabilecek bir model oluşturulması amaçlanmıştır. Araştırma alanı olarak katılım sigortacılığının belirlenmesinin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Türkiye’de katılım finansına büyük önem verilmekte ve İstanbul’un bu konuda bir merkez olması için çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi tarafından katılım finansı konusunda eğitim faaliyetlerinin yürütülmesi ve yetişmiş işgücü oluşturulmaya çalışılması verilen bu önemin bir örneğidir. Ayrıca Türkiye’de çok yakın bir geçmişi olan katılım sigortacılığı konusunda henüz bu araştırmanın sahip olduğu kapsamda bir çalışma yapılmamış olması da bu sektörün araştırma alanı olarak seçilmesini sağlamıştır. Çalışmada nitel araştırma tekniklerinden örnek olay incelemesi (durum çalışması) yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada verilerin elde edilmesi için doküman analizi, görüşme ve gözlem tekniklerinden

¹ Bu çalışma Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı’nda Doç. Dr. Mihriban COŞKUN ARSLAN danışmanlığında İbrahim ÇİDEM tarafından hazırlanan Doktora tezinden türetilmiştir.

faydalanılmıştır. İç denetimin risk odaklı yürütülmesinin işletmeler için gerekliliğini ve önemini ortaya koyması, risk odaklılığın işletmeye sağlayacağı faydalara ilişkin farkındalık oluşturması, sürece ilişkin oluşturulacak modellerle işletmelere rehberlik edilmesinin amaçlanması bu çalışmanın önemi olarak ifade edilebilir. Çalışmada öncelikle katılım sigortacılığı ve risk odaklı iç denetim kavramları ele alınmıştır. Daha sonra risk odaklı iç denetim kavramına ilişkin literatür araştırmasına yer verilmiştir. Daha sonra araştırmanın amacı, önemi, kapsamı, yöntemi açıklanmıştır. Araştırma bulguları kullanılan veri toplama tekniklerine bağlı olarak üç alt başlıkta sunulmuştur. Ayrıca örnek olay incelemesi kapsamında araştırmanın yürütüldüğü işletmede uygulanan iç denetim sürecine ilişkin model oluşturulmuştur.

2. KATILIM SİGORTACILIĞI

Tarihi M.Ö. 4.500'lü yıllara kadar dayanan geleneksel sigortacılık (Özkan, 1998: 1) İslam dünyasında 1950'li yıllara kadar çok tartışılan bir kavram olmamıştır. Ancak bu dönemden sonra yapısında ğarar (belirsizlik), meysir (kumar), riba (faiz) gibi İslam'a aykırı çeşitli unsurlar taşınması nedeniyle geleneksel sigortacılığı uygun görmeyen fıkıhçılar ortaya çıkmıştır (Beşer, 2016: 160). İslam hukuku bünyesinde bu unsurları barındıran sözleşmeleri geçersiz saymıştır ve Müslümanların bu unsurlardan uzak durmasını açıkça emretmiştir (Ayub, 2017: 46). Geleneksel sigortacılığa karşı çıkan fıkıhçılar, bu alanda yapılan sözleşmelerin bu temel yasakları taşıdığını ileri sürmektedirler. Sigorta sözleşmelerine konu riskin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği ve riskin gerçekleşmesi halinde ödenecek teminatın belirsizliği ğarar; sigortalının ödediği primden daha fazla teminat alma olasılığı meysir; yine sigortalının ödediği tutardan fazlasını alması riba olarak değerlendirilmektedir (Beşer, 2016: 160-161). Bu yaklaşımlar nedeniyle geleneksel sigortacılık uzun yıllar İslam dünyasında tekrar tartışılmamıştır. Ancak 1950'lerde başlayan alternatif arayışlarının bir neticesi olarak Sudan'da faaliyet gösteren Faisal İslami Bankası İslami kurallara uygun bir sigorta şirketi kurmak için çalışma başlatmış ve işleyişe ilişkin bir rapor düzenlemiştir. Bankanın Şariat Denetleme Kurulu ile görüşüp yapmış oldukları önerilerle ana sözleşmeyi hazırlanmış ve sonuç olarak 1979 yılının Ocak ayında, Dünyanın ilk İslami Sigorta Şirketi (Islamic Insurance Company Ltd.) kurulmuştur (Ali, 2006: 3). Bu tarihten sonra birçok ülkede benzer şirketler kurulmaya başlanmıştır. Bu şirketler Arap Yarımadası ile sınırlı kalmamış Asya'da ve Avrupa'da katılım sigortacılığı şirketleri kurulmuştur. (Maysami ve Kwon, 1999: 123). İslami kurallara uygun olarak sigortacılık hizmeti uluslararası literatürde "tekafül" (takaful) olarak adlandırılmaktadır. Tekafül Arapça bir kelime olup kefalet kelimesinden türemiştir. Kefalet kelimesi "birisine kefil olmak, garanti

etmek, bakmak, beslemek” anlamlarına gelirken, tekafül “dayanışma” demektir (Özcan ve Açık, 2018: 80).

İslami Finansal Kuruluşlar için Muhasebe ve Denetleme Organizasyonu (The Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions - AAOIFI) tarafından yayınlanan 26 no.lu standart İslami Sigorta standardıdır. Bu standarda göre İslami sigorta (tekafül) bir grup insanın maruz oldukları benzer risklerden kaynaklanacak zararlara karşı koymak için aralarında yaptıkları anlaşmadır. Bağış olarak alınan katkılarla tüzel kişiliği olan, bağımsız mali yükümlülüğe sahip sigorta fonu kurulur ve zarara uğrayanların zararı bu fondan karşılanır (AAOIFI, 2017: 679). Geleneksel sigortanın İslami alternatifi olan tekafül, sosyal dayanışma, işbirliği ve üyelerin kayıplarının karşılıklı olarak tazmin edilmesine dayanmaktadır. Toplu olarak bağışladıkları fondan, herhangi birinin uğrayacağı zararı karşılamayı kabul eden bir grup kişi arasında yapılan anlaşmadır (Ayub, 2003: 1).

Türkiye’de tekafül yerine katılım sigortacılığı kavramı kullanılmaktadır. Bu çalışmada da bundan sonra bu hizmet katılım sigortacılığı kavramıyla ele alınacaktır. Bu hizmete ilişkin ilk yasal düzenleme de bu kavramla olmuştur. Yönetmelikte katılım sigortacılığı şu şekilde tanımlanmıştır: (Katılım Sigortacılığı Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 2017).

“Katılımcıların kendileri ile diğer katılımcıların tazminat ve/veya birikim ödemelerine ilişkin taleplerinin karşılanmasını teminen oluşturulan risk fonuna katkıda buldukları, söz konusu fonun sigortacılık faaliyeti yapmasına izin verilmiş bir sigorta şirketi tarafından katılım finans ilkelerine uygun olarak yönetildiği ve ortak risk paylaşımı ile dayanışma esaslarına dayanan sigorta türüdür.”

Dünyada sigortacılık uygulamalarının 15. yüzyılda ortaya çıkmış olmasına rağmen (Akbay, 2014: 70), Türkiye’de modern anlamda geleneksel sigortacılığın tarihi 1870’lere dayanmaktadır (Kahya, 2014: 86). Katılım sigortacılığının dünyadaki ilk uygulaması 1979 iken (Ali, 2006: 3), Türkiye’de bu hizmeti sunan ilk şirket 2009 yılında kurulmuştur (Aslan, 2015: 106).

3. RİSK ODAKLI İÇ DENETİM

Tarihsel açıdan ele alındığında iç denetim işletmelerde bir izleme işlevi olarak görülmüştür. Örgütsel kontrolün zorunlu bir bileşeni olarak değerlendirilse de işletmenin ana hedeflerine hizmet edeceği de düşünülmüştür. Ancak daha sonra işletmeye değer katacak bir yapı olarak değerlendirilmeye başlanmıştır (Spira ve Page, 2003: 653). İşletme faaliyetlerini inceleyerek bağımsız bir değerlendirme hizmeti sunmayı görev

edinen iç denetim, işletmede oluşturulan kontrolleri yeterlilik ve etkinlik açısından değerlendirip işletme süreçlerine ilişkin riskleri belirleyen ve bu riskleri analiz ederek yönetim süreçlerinin etkinliğini artırmak amacıyla öneriler sunan bir yapıdır (Karkacıer, 2018: 204).

Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü (IIA) iç denetimi şöyle tanımlamıştır: (Türkiye İç Denetim Enstitüsü (TİDE), 2022)

“İç denetim, bir kurumun faaliyetlerini geliştirmek ve onlara değer katmak amacıyla güden bağımsız ve objektif bir güvence ve danışmanlık faaliyetidir. İç denetim, kurumun risk yönetim, kontrol ve yönetim süreçlerinin etkililiğini değerlendirmek ve geliştirmek amacıyla yönelik sistemli ve disiplinli bir yaklaşım getirerek kurumun amaçlarına ulaşmasına yardımcı olur.”

Bu tanımdan anlaşıldığı üzere iç denetimin kurumun faaliyetlerini geliştirmeyi ve ona değer katmayı amaç edinmesi gerektiği anlaşılmaktadır. İç denetimin dönemsel olarak gelişimi ve bu faaliyetlerden beklenen faydalar şu şekilde sıralanabilir: (Türedi vd., 2015: 4; Memiş, 2008: 80).

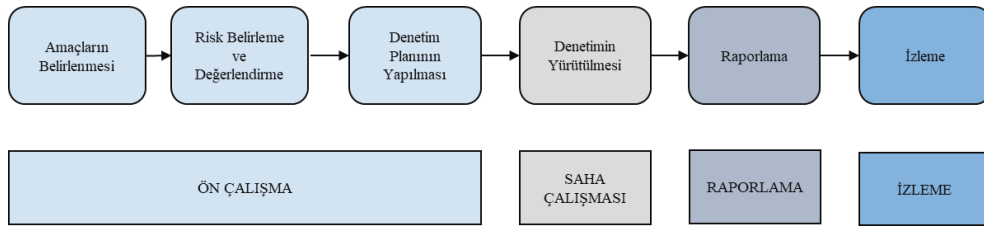
- 1950’ler: İşletme varlıklarını korumak.
- 1960’lar: İşletme bilgilerinin güvenliğini denetlemek.
- 1970’ler: Uygunluk denetimleri gerçekleştirmek.
- 1980’ler: İşletmenin etkinliğini denetlemek.
- 1990’lar: İşletme amaçlarının gerçekleşmesini denetlemek
- 2000’ler: Risk odaklı denetimle işletmeye değer katmak.

Risk kavramını “Amaçlara ulaşılması üzerinde etkisi olacak bir olayın meydana gelme ihtimali” olarak tanımlayan IIA risk yönetimini ise “Kurumun amaçlarını gerçekleştirmek üzere makul bir güvence sağlamak amacıyla potansiyel olay ve durumları belirlemek, değerlendirmek, yönetmek ve kontrol etme süreci” olarak tanımlamıştır (TİDE, 2017: 28).

IIA tarafından yayınlanan standartlara göre işletme amaçları dikkate alınarak, denetimde öncelikli alanların belirlendiği risk odaklı bir denetim planı yapılmalıdır. Bu plan hazırlanırken işletme üst yönetimi ve yönetim kurulu ile görüşülerek işletmenin stratejileri, temel amaçları, sahip olduğu riskler ve risk yönetim süreçleri hakkında bilgi toplanır ve bu bilgilere göre iç denetim planlanmalıdır (TİDE, 2017: 12). Zira iç denetim risk odaklı, disiplinli, sistematik ve proaktif bir yaklaşımla işletmenin yönetim, risk yönetimi ve kontrollerini değerlendirmeli ve tüm bu süreçlerin daha iyi hale getirilmesi için katma değer sağlamak zorundadır (TİDE, 2017: 15). IIA yayınladığı zorunlu rehberle iç denetim tanımını, ana prensiplerini, standartlarını ve etik kurallarını belirlemiştir. Ana prensiplerle iç denetimde etkinliğin sağlanması için gerekli ilkeler belirlenmiştir. Bir iç denetimin

etkin olduğunun ifade edilebilmesi için tüm ilkelere etkin bir şekilde uyulması gerektiği ifade edilmiştir (TİDE, 2022).

Risk odaklı iç denetim; kurumun risk yönetimi sürecinin başarı ve amaçlara ulaşma düzeyi, yönetimin risklere karşı tavrı gibi konular da dahil olmak üzere iç kontrol ile risk yönetimi faaliyetlerinin tasarımından başlayarak nihai olarak uygulanışına kadar gerçekleşen bütün aşamaları etkinlik açısından değerlendiren ve yönetime bu konuda öneriler sunarak danışmanlık hizmeti sunan bir süreçtir (Aksoy, 2018: 50). Risk odaklı iç denetim sürecinin uygulama aşamaları Şekil 1’de görüldüğü gibidir (Göğüş, 2012: 51).

Şekil 1: Risk odaklı iç denetim aşamaları

Kaynak: Göğüş, 2012: 51

Şekil 1’de de görüldüğü üzere ilk olarak işletmenin amaçları belirlenir. İkinci aşamada işletmenin bu amaçlara ulaşmasını engelleyecek riskler belirlenir ve değerlendirilir. Üçüncü aşamada yönetimin de görüşü alınarak belirlenen riskler kapsamınsa iç denetim planı yapılır. İlk üç aşama ön çalışma olarak da nitelendirilebilir. Dördüncü aşama saha çalışması olarak da ifade edilebilecek denetimin yürütülmesidir. Bu aşamada denetim planına uygun olarak denetim faaliyetleri gerçekleştirilir. Beşinci aşamada yapılan denetimle elde edilen sonuçlar raporlanır. Son aşama ise denetimle tespit edilen aksaklıkların giderilmesine ilişkin takip sürecidir (Göğüş, 2012: 50-51).

3.1. Amaçların Belirlenmesi

Risk odaklı iç denetimin etkin bir şekilde faaliyette bulunması için yapılması gereken ilk iş; işletmenin iç kontrolle beraber tüm süreçlerinin anlaşılmasıdır. Bunun için de işletmenin amaçlarının incelenmesi gerekmektedir. Zira iç denetim bu amaçlara ulaşmayı engelleyebilecek risklere odaklanacaktır (Türedi vd., 2015: 15). İşletmenin temel amaca ulaşması için tüm süreçlere ilişkin hedeflerin de tanımlanması gerekmektedir. Başka bir deyişle kurumdaki her süreç mevcut yapısı gereği ulaşması gereken bir amaca sahip olmalıdır (Bagherpour Velashani vd., 2012: 54).

3.2. Risk Belirleme ve Değerlendirme

Bu süreç üç aşamada ele alınabilir.

i. Risklerin Belirlenmesi: Risklere karşılık verilebilmesi için karşı karşıya olunan riskler belirlenmeli ve bir risk profili oluşturulmalıdır. Kurumun amaçlarını gerçekleştirmesini engelleyecek riskler çeşitli tekniklerle belirlenmeli ve sürekli güncellenmelidir (Usman ve Kaygusuz, 2019: 120).

ii. Risklerin Ölçülmesi: Risklerin ölçülmesinde birçok yöntemden yararlanılmaktadır. Matris yönteminin işletmelerin yoğun bir şekilde kullandıkları yöntemlerden biri olduğu söylenebilir (Aksoy, 2018: 62). Matris yöntemiyle risklerin ölçülmesinde iki boyut vardır. Bunlar: (Florea, R. ve Florea, 2009: 42)

- Riskin etkisi: Riskin gerçekleşmesi haline kuruma vereceği potansiyel zarar nedir?
- Riskin olasılığı: Riskin gerçekleşme ihtimali nedir?

Maruz kalınan risklerin sıralanabilmesi ve sınıflandırılabilmesi için, her bir riskin etki ve olasılığı için sayısal değerler atanarak risk matrisi oluşturulur (Bagherpour Velashani vd., 2012: 54).

Risklerin ölçülmesiyle amaçların gerçekleşmesini engelleme olasılığı en yüksek olanlar tespit edilir. Böylece riskler önemlilik düzeylerine göre bir sıralamaya tabii tutulurlar. Sonuç olarak hangi risklerin daha önce bertaraf edilmesi gerektiği belirlenir (Usman ve Kaygusuz, 2019: 123).

iii. Risklerin Kaydedilmesi: Kurumların maruz kaldıkları riskleri belirledikten ve ölçtüktan sonra sadece kendileri kullanmak üzere, kayıt altına alması gerekmektedir (Patterson ve Neailey, 2002: 366). Bir kurumun temel risklerinin, bu risklere ait etki ve olasılık düzeylerinin, risk sorumlularının, risklere karşı uygulanacak kontrollerin yer aldığı belgelere risk envanteri (kütüğü) adı verilmektedir. Ayrıca bu envanterin belirli aralıklarla güncellenmesi gerekmektedir (Derici vd., 2007: 166-167).

3.3. Denetim Planının Yapılması

İç denetim yöneticisi, kurum amaçlarına temel alarak, iç denetim faaliyetlerinde öncelik verilecek alanları belirleyen risk odaklı bir denetim planı hazırlamalıdır (TİDE, 2017: 12). Denetimin planlanması ön hazırlık, öncelikli denetim alanlarının belirlenmesi ve denetim planının oluşturulması olmak üzere üç aşamada ele alınabilir.

i. Ön Hazırlık: Üst yönetimin iç kontrolün ve risk yönetiminin değerlendirilmesine ilişkin iç denetimden beklediği danışmanlık ve güvence desteği denetim planını şekillendirecek en önemli unsurlardandır. Planlama bu beklentiye cevap verecek şekilde yapılacaktır (Göğüş, 2012: 55-56).

ii. Öncelikli Denetim Alanlarının Belirlenmesi: Öncelik verilecek alanlar kurumun amaçlarına uygun olarak belirlenmelidir. Burada dikkate alınan kriter ise riskler olacaktır (TİDE, 2017: 12). Denetimde öncelik riski en yüksek olan alana verilmelidir. Buna göre; düşük ve orta seviyeli alanların denetimi her yıl planlanmamalı, yüksek riske sahip süreçler ise yılda en az bir kez denetlenmelidir (Usul ve Mizrahi, 2016: 4).

iii. Denetim Planının Oluşturulması: Planlama, denetimde hayati öneme sahip bir aşama olarak kabul edilir ve stratejik plan, yıllık plan ve bireysel görevleri içeren programlardan oluşur (Mihret ve Yismaw, 2007: 475). Denetimin planlanması kurumun risk envanteri oluşturulurken başlamış sayılır. Zira bu envantere yer alan riskler denetimin konusunu oluştururlar. (Kagermann vd., 2008: 203). Ancak tüm risklerin her yıl denetlenmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Düşük seviyeli riskler ve kurumun risk alma eğilimi, göze alınan risk düzeyi olarak da ifade edilen risk iştahı sınırlarında olan orta ve yüksek seviyeli riskler bu evrene alınmaz. Böylece denetim evreni son halini almış olur ve denetim planının esasını teşkil eder (Göğüş, 2012: 56-57). Denetim planında kaynak tahsisinin de yer alması gerekmektedir. Her bir denetim için planlanan gün sayısı ve denetimi gerçekleştirecek kişinin atanması gerekmektedir (Danescu vd., 2010: 236).

3.4. Denetimin Yürütülmesi

Bu aşama “saha çalışması” olarak da ifade edilebilir. Çalışma programlarını esas alarak denetimle ilgili kanıtların toplandığı, analiz edildiği ve değerlendirildiği başka bir ifadeyle denetimin yapıldığı ve ulaşılan sonuçların çalışma kâğıtlarında belgelendiği aşamadır (Kagermann vd., 2008: 226). Denetimin yürütülmesi; hazırlık, açılış toplantısı, kontrollerin test edilmesi ve bulgulara ulaşma aşamalarından oluşmaktadır.

i. Hazırlık Aşaması: Denetimi gerçekleştirecek kişilerin görevlendirildiği, denetim yapılacak birimin, sürecin araştırıldığı, denetime ilişkin görev ve kontrol listelerinin oluşturulduğu aşamadır. Denetim planında yer almayan diğer ayrıntıların belirlendiği aşamadır (Göğüş, 2012: 60).

ii. Açılış Toplantısı: Denetim başlamadan önce iç denetim birimi, denetimin amacını ve kapsamını denetlenecek olan süreç sahiplerine sunduğu bir aşamadır. Bilgi aktarmanın yanında bu toplantının temel amacı denetim esnasında ve sonrasında işbirliğinin tesis edilmesidir. Süreç sahiplerinin talepleri doğrultusunda denetimin ayrıntıları belirlenir (Kagermann vd., 2008: 223).

iii. Kontrollerin Test Edilmesi: İç denetçi kontrollerin varlığını ve etkinliğini belirleyebilmek için kanıt toplamalıdır. Denetimin bu süreci test aşaması olarak ifade edilebilir. Denetçi uygulayacağı testler sayesinde kontrollerin varlığını ve planlanan şekilde işleyip işlemediğini süreçler, kayıtlar ve belgeler aracılığıyla incelemiştir olur (Yahşi, 2014: 186). Bu

aşamada amaç hata bulmak değil, kontrollerin var olup olmadığını ve düzgün işleyip işlemediğini tespit etmektir (Griffiths, 2020: 53).

iv. Bulgular: Test çalışmaları sonucunda denetçinin belirlediği, yetersiz ya da etkin olmayan kontroller sonucu ortaya çıkan sorunlar, hatalar veya suiistimaller bulgu olarak adlandırılırlar. Denetçinin elde ettiği kanıtlar ortaya çıkardığı bu duruma dayalı olarak sunduğu görüşünü destekler (Kaya, 2010: 127). Bulgulara ulaşılmasıyla denetimde saha çalışmasının sonuna gelinmiş olur. İç denetim faaliyetleri sonucu, risklere karşı geliştirilen kontrollerin amacına ulaşip ulaşmadığı ortaya çıkarılmış olur (Yahşi, 2014: 189).

3.5. Raporlama

Denetim gerçekleştirilen süreç sahipleriyle kapanış toplantısının yapıldığı ve nihai denetim raporunun yazıldığı aşamadır. Bu aşamada kapanış toplantısı yapılır ve nihai rapor hazırlanır.

i. Kapanış Toplantısı: Saha çalışması tamamlandıktan sonra, sorumlu denetçi başkanlığında denetlenen süreç sahipleriyle denetimde tespit edilen bulguların tartışıldığı toplantıdır. Bu toplantıda karşılıklı anlaşmanın sağlanamadığı hususlar raporda belirtilmelidir (Kagermann vd., 2008: 225).

ii. Nihai Rapor: Denetçiler, denetim sonrasında denetimin amaçlarını, kapsamını ve sonuçlarını içeren bir rapor hazırlamadır (TİDE, 2017: 20). Denetim sonucu hazırlanan raporda denetçi yönetime iç kontrollerin riskleri ne derece azalttığına ilişkin görüş sunulmalıdır (Ravaş, 2018: 228). Denetçinin raporunda yer verdiği öneriler ve aksiyonların yanı sıra sunduğu görüş yönetimin beklentilerine uygun olacak düzeyde yeterli ve güvenilir bilgileri içermelidir (TİDE, 2017: 21).

3.6. İzleme

Denetimin sonunda hazırlanan raporda tespit edilen bulgulara ilişkin risk sorumlularına önerilen aksiyonlar üst yönetime rapor halinde sunulmalıdır. Daha sonra süreç sahiplerinin bu aksiyonları yerine getirip getirmediği iç denetim tarafından izlenmelidir. Üst yönetimin talep etmesi durumunda denetim raporunda veya ayrı bir rapor şeklinde aksiyonların durumuna ilişkin bilgi verilmelidir (Göğüş, 2012: 68).

4. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

İlk kez kullanıldığı 1997 yılından (McNamee, 1997) günümüze kadar risk odaklı iç denetim kavramıyla ilgili birçok araştırma yapılmıştır. İç denetimin gerekliliğine ve önemine ilişkin farkındalığın sürekli artıyor olmasına paralel olarak, bu kavrama yönelik akademik çalışmaların sayısının da arttığı söylenebilir. Türkiye’de de risk odaklı iç denetime ilişkin gerek makale gerek lisansüstü tez olmak üzere birçok çalışma yapılmıştır.

Nitel yöntemlerden faydalanan çalışmalar olmakla birlikte ağırlıklı olarak nicel yöntemlerin tercih edildiği söylenebilir.

Mcnamee (1997) tarafından yapılan çalışmanın risk odaklı denetim kavramını ilk kez kullanan çalışma olduğu söylenebilir. Çalışmada risk odaklı iç denetimin daha kapsamlı ve daha zengin bilgi üreten bir yapı olduğu ve yönetimin de bu sebeple iç denetime daha fazla değer vereceği dile getirilmiştir. Kurnaz (2006) yaptığı çalışmada işletmelerde mevcut ve olası risklere karşı faaliyet yürüten bir iç denetim beklentisinin ortaya çıktığı, iç denetimin risk odaklı olmaya ve sadece danışmanlık ve güvence hizmeti değil aynı zamanda işletmeye değer katmaya yöneldiği sonucuna ulaşmıştır. Koutoupis ve Tsamis (2009) yaptıkları çalışmayla paydaşlara daha etkin güvence sağlamak, karşı karşıya olunan risklerin farkında olmak, denetim kaynaklarının daha verimli kullanılmak için risk yönetimi ve iç denetimin risk odaklı uygulanmasını önermişlerdir. Kaya (2010) yaptığı çalışmayla iç denetimin risk odaklı yürütülmesinin hissedarların haklarını koruduğunu, maliyetleri azalttığını, kurumsal yönetimi güçlendirdiğini tespit etmiştir. Güler (2010) yaptığı çalışmayla uluslararası rekabette yerel sigorta şirketlerinin başarılı olabilmesi için özellikle iç denetim faaliyetlerini uluslararası standartlara uygun olarak sürdürmeleri gerektiğini aktarmıştır. Castanheira vd. (2010) yaptıkları çalışmayla kurum büyüklüğü ile iç risk odaklı iç denetim uygulaması arasında pozitif bir ilişki olduğunu ve paydaş beklentilerinin karşılanması amacıyla zamanla risk odaklılığa geçiş için güçlü gerekçeler olduğunu aktarmışlardır. Liu (2012) yaptığı çalışmada iç denetim kurumsal risk yönetiminin bir parçası haline getirilmesini, iç denetime bağımsız değerlendirmeler yapma ve öneriler sunma imkânı verilmesini, iç denetimin risk odaklı yürütülmesine yönelik düzenlemeler yapılmasını, denetlenecek departmanın iç denetime her türlü yardımı sunmasını ve iç denetim biriminin de tüm denetim bulgularını ilgili departmanla paylaşmasını ve tartışmasını, iç denetçilerin kalitesini artırmaya yönelik çalışmaların sürekli yapılmasını; iletişim becerilerini geliştirerek çalışanlarla iç denetçiler arasındaki ilişkinin olumlu yönde geliştirilmesini önermiştir. Bagherpour Velashani vd. (2012) yaptıkları çalışmayla iç denetimin risk odaklı yürütülmesinin iç denetimin etkinliğini ve verimliliğini arttırdığını, mevcut kontrol zayıflıklarını tespit ederek iç kontrolü iyileştirdiğini, kurumun risk alma oranını düşürdüğünü ve denetim maliyetlerini azalttığını belirlemişlerdir. Coetzee ve Lubbe (2014) risk esaslı bir iç denetimin daha az denetim prosedürüyle daha çok denetim bulgusu elde ettiğini, denetimin daha etkin ve verimli çalıştığını aktarmışlardır. Yahşi (2014) çalışmasında risk odaklı iç denetimin proaktif ve esnek olması gerektiğini ve etkinlik özelliği sayesinde klasik denetimden farklı olarak işletmeye değer katacağını aktarmıştır. Bozek ve Emerling (2016) yaptıkları çalışmayla risk odaklı iç denetimle etkin bir risk yönetimi arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Çetin (2016) yaptığı çalışmasıyla risk odaklı iç denetimin işletme için faydalı olduğunu ve kurumsal

sürdürülebilirliğin sağlanmasında etkisinin olduğunu belirlemiştir. Drogalas vd. (2017) yaptıkları çalışmayla risk yönetimi ile risk odaklı iç denetim, iç denetimin risk yönetimine katılımı ve üst yönetimin desteği arasında ilişki olduğunu, bu faktörlerin risk yönetimini olumlu yönde etkilediğini belirlemişlerdir. Çarıkçı ve Yıldırım (2020) yaptıkları çalışmayla risk değerlendiren ve planlayan bir birimin her işletme için gerekli olduğu ve risk odaklı iç denetimin işletmelerin başarısında önemli katkılar sağladığı sonucuna ulaşmışlardır. Karlıdağ (2020) yaptığı çalışmasıyla iç denetimin işletmenin stratejik hedeflerine ulaşmasına yardımcı olacak performans izleme imkânı sunacağını belirlemiştir. Durdu ve Aydın (2021) yaptıkları çalışmada iç denetim faaliyetlerinde yazılım kullanmanın işletmelere risk haritasının oluşturulması, kontrollerin yapılması, risklerin değerlendirilmesi, sonuçların raporlanması gibi birçok süreçte önemli faydalar sağlayacağını dile getirmişlerdir. Lois vd. (2021) yaptıkları çalışmayla risk odaklı iç denetim uygulamasıyla risk yönetimi eğitiminin sağlanması, aktif role sahip denetim komitesinin varlığı ve kurumsal risk yönetiminin oluşturulması arasında anlamlı ve olumlu bir ilişki olduğunu belirlemişlerdir.

5. RİSK ODAKLI İÇ DENETİM: KATILIM SİGORTACILIĞI SEKTÖRÜNDE BİR ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ

5.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı; risk odaklı iç denetimin teorik olarak uygulama aşamalarını ve faydalarını açıklamak ve bir katılım sigortacılığı işletmesinde teorik olarak açıklanan bu aşamaları ve faydaları uygulamada test etmektir. Aynı zamanda araştırma konusu işletmede risk odaklı iç denetim sürecine ilişkin bir model oluşturulması hedeflenmiştir. Türkiye’de yaklaşık on yıllık bir geçmişe sahip olan katılım sigortacılığı yeni sayılabilecek bir sektördür. Vaka çalışmasının bu sektörden seçilmiş olması sebebiyle bahse konu olan araştırmanın bu alandaki gelecek çalışmalara kaynak olabileceği düşünülmektedir. Aynı zamanda araştırmanın sektörün bilinirliğine de katkı sağlaması beklenmektedir.

Araştırmanın risk odaklı iç denetim sürecini gerek teorik olarak ve gerek örnek işletme üzerinde uyguladığını inceleyerek ele alması önemlidir. Araştırma konusu işletmenin iç denetim uygulama sürecine ilişkin oluşturulan model, sadece katılım sigortacılığı hizmeti sunan işletmeler için değil, tüm işletmeler için uygulama örneği niteliğindedir.

5.2. Araştırmanın Kapsamı

Araştırma, Türkiye’de katılım sigortacılığı (hayat dışı) branşlarında hizmet veren bir işletmede yürütülmüştür. İşletmenin iç denetim süreci ve sistemleri araştırma yöntemleri kapsamında risk odaklılık esaslarına göre incelenmiştir. İç denetim birimi çalışanlarıyla görüşmeler yapılmış,

işletmenin çeşitli dokümanları incelenmiş ve iç denetimin paket program aracılığıyla yürütülmesi aşamaları gözlemlenmiştir. Birçok süreci hakkında bilgi sunulacak olan işletmenin adı gizlenmiştir. Bununla birlikte işletmenin tanınmasına neden olabilecek kuruluş yılı, pazar payı, prim üretim miktarı gibi bilgiler de açıkça sunulmamıştır.

5.3. Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplama Teknikleri

Nitel araştırma tekniklerinden olan örnek olay incelenmesi (durum çalışması) araştırmada kullanılan yöntemdir. Nicel araştırmalar bir olayın/olgunun sayısı, ölçüsü, dağılımı gibi sayısal değerlerle ilgilenirken, nitel araştırmalar ne, niçin, nasıl, nerede, ne zaman gibi niteliksel konuları araştırır (Berg ve Lune, 2019: 13). Nitel araştırma yöntemlerinden olan örnek olay incelenmesi ise bir kişi, ortam, faaliyet veya grup hakkında sistemli bir şekilde bilgilerin elde edilmesi ve araştırma konusunun işleyişinin tespit edilmesi olarak ifade edilebilir. Basit veya karmaşık bir olayın/olgunun incelenmesi amacıyla çeşitli yöntemlerle verilerin toplanmasını ve araştırılan olaya/olguya katkı sağlanmasını amaçlayan yaklaşım olarak da tanımlanabilir (Berg ve Lune, 2019: 324). Örnek olay incelenmesi araştırılan olay/olgu hakkında derinlemesine bilgilere ulaşmayı amaçlar (Büyüköztürk vd., 2012: 21).

Bu araştırmada verilerin elde edilmesi için doküman analizi, görüşme ve gözlem teknikleri kullanılmıştır.

i. Doküman Analizi: Araştırma konusu olaya/olguya ilişkin kayıtlar ve belgeler üzerinde veri elde edilmesini amaçlayan yöntemdir. Araştırma amacı kapsamında belge niteliğindeki kaynakların bulunması, okunması ve değerlendirilmesi sürecidir (Karasar, 2012: 183). Bu araştırmada işletmenin iç denetim sürecine ilişkin olarak doküman analizi kapsamında faaliyet raporları, iç denetim yönetmeliği ve iç denetim raporları incelenmiştir.

ii. Görüşme: En az iki kişi arasında gerçekleşen ve araştırmacının bir olay/olgu hakkında katılımcının bilgisi, güdülere, ilgisi, ihtiyaçları veya görüşü hakkında veriler elde etmeye çalıştığı yöntemdir. Araştırmacı amacı doğrultusunda katılımcıya sorular sorar ve elde ettiği verileri analiz eder. Genelde araştırmacı sorularını önceden hazırlamış olur (Glesne, 2012: 140). Araştırmacının sorularını önceden belirlediği ancak görüşme anındaki gelişmelere göre farklı sorular ilave ettiği ya da hazırladığı soruları değiştirdiği görüşmelere “yarı yapılandırılmış görüşme” adı verilmektedir (Karasar, 2012: 167-168). Bu araştırmada işletmenin iç denetim biriminde görev yapan çalışanlarla yapılan görüşmeler yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Risk odaklı iç denetimin aşamalarına bağlı olarak görüşme formu altı ana sorudan oluşturulmuştur. İşletmenin iç denetim biriminde İç Denetim Başkanı, Denetçi, Denetçi Yardımcısı ve Bilgi Teknolojileri (Information Technology – IT) Denetçisi olmak üzere dört kişi görev yapmaktadır.

iii. Gözlem: Araştırma konusu katılımcının davranışlarını veya bir olayın/olgunun gerçekleşme sürecini ayrıntılı bir şekilde anlaşılabilirliği için yararlanılan bir yöntemdir. Araştırmacının mümkün olduğu kadar tarafsız bir şekilde, katılımcıya/olaya müdahale etmeden, yaşandığı şekilde gözlemleyerek veri elde etmesidir (Baltacı, 2019: 376). Bu çalışmada iç denetim faaliyetlerinin bilgi teknolojileri ortamında yürütülmesi aşaması gözlem alanı olarak belirlenmiştir. Bu amaçla iç denetimde kullanılan bilgisayar programı aracılığıyla iç denetimin işleyiş süreci gözlemlenmiştir.

5.4. Araştırmanın Geçerlilik ve Güvenirliliği

Geçerlik, ölçülmek istenen araştırma konusunun ölçülme derecesi olarak ifade edilebilir (Karasar, 2012: 151). Araştırmacının amaçladığı ölçmeyi gerçekleştirme derecesi olarak da tanımlanan geçerlilik (Büyüköztürk vd., 2012: 116) iç ve dış olmak üzere ikili bir sınıflamaya tabi tutulabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 269). İç geçerlilik araştırmacının kullandığı ölçme aracında yer alan soruların amaca uygun olup olmadığının belirlenmesidir. Burada araştırmacı uzman görüşüne başvuracak ölçme aracının değerlendirilmesini sağlayabilir (Karasar, 2012: 151). Dış geçerlilik ise çalışmada kullanılan ölçme aracıyla benzer çalışmalarda aynı sonuçlara ulaşma düzeyidir (Büyüköztürk vd., 2012: 118). Bu çalışmada geçerliliği sağlamak için yarı yapılandırılmış görüşme formuna son hali verilmeden önce iki uzmandan görüş alınmıştır. Bu uzmanların formu değerlendirmeleri sonucunda ölçme aracının amaca uygun hale getirilmesi için gerekli eklemeler ile çıkarımlar yapılmış ve form nihai şekline ulaşmıştır.

Güvenirlilik, araştırma sürecinin aynı araçlarla tekrarlanmasıyla aynı sonuçlara ulaşılmasıdır. Bir başka ifadeyle yapılan ölçmenin tesadüfen ortaya çıkabilecek yanılgıları barındırmamasıdır (Karasar, 2012: 148). Nicel çalışmalarda sayısal olarak ortaya konulabilen güvenirlilik için nitel çalışmalarda farklı yaklaşımlar benimsenmiştir. Araştırma sürecinin tüm aşamalarının detaylı bir şekilde aktarılması güvenirlilik kazanmak için izlenebilecek bir yoldur (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 274). Bu sayede araştırma sonucu ortaya konan bulguların ve çıkarımların güvenilir ve uygun olduğu konusunda güvence verilmiş olur (Fraenkel vd., 2012: 161). Bu çalışmada görüşme yapılacak iç denetim birimi çalışanlarıyla ön bilgilendirme toplantısı yapılmıştır. Bu toplantının ardından görüşme formu doğrultusunda çalışanlarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. COVID-19 salgını nedeniyle yüz yüze yapılması planlanan tüm görüşmeler çevrimiçi gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara bilgi verilerek ve onlardan izin alınarak tüm görüşmeler kayıt altına alınmıştır.

5.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmacının normalde yapmayı planladığı, çalışmak için uygun gördüğü faaliyetlerden vazgeçmesine neden olan durumlar sınırlılık olarak

ifade edilir (Karasar, 2012: 73). Nitel araştırmalarda sınırlılıkların sunulması, elde edilen verilerin inandırıcılığa katkı sağlamaktadır. Zira araştırmacı değiştiremeyeceği bazı koşullar altında en iyi sonucu elde etmeye çalışır. (Glesne, 2012: 291). Bu araştırmada verilerin elde edilmesine ilişkin sınırlılıklar şu şekildedir:

- Durum çalışmalarında en önemli sınırlılık, tek bir örnek üzerinden derinlemesine bilgi elde etmek amacıyla yapılan araştırmayla ulaşılan sonuçlarla genelleme yapılamamasıdır.
- Etik kurallar gereği araştırmanın yürütüldüğü işletmenin adı gizlenmiştir.
- Doküman incelemesinde işletmenin paylaşmayı uygun bulmadığı bazı bilgilere ulaşılamamıştır.
- Katılımcıların görüşme sorularına vermiş oldukları cevaplar gerçekçi kabul edilmiştir.
- COVID-19 salgını nedeniyle katılımcılarla görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilememiştir.

5.6. Verilerin Analizi

Doküman analizi amacıyla elde edilen belgeler iç denetim faaliyetleri kapsamında incelenmiştir. Faaliyet raporlarında iç denetim faaliyetlerine ilişkin sunulan bilgiler veri kabul edilmiş olup bulgular kısmında sunulmuştur. İç denetim yönetmeliği ve iç denetim raporları ise tümüyle değerlendirilmiştir.

Gözlem yöntemiyle bilgisayar ortamında iç denetim faaliyetlerinin yürütülmesi incelenmiştir.

İç denetim biriminde çalışan katılımcılarla çevrimiçi yapılan ve kayıt altına alınan görüşmelerin tamamı gerçekleştiği şekilde yazıya aktarılmıştır. Ulaşılan veriler içerik analizine tabi tutulmuştur.

İçerik analizi, insanların davranışlarının, görüşlerinin onlarla yapılan iletişimlerin analizi yoluyla incelenmesini sağlayan bir yöntemdir (Fraenkel vd., 2012: 161). İçerik analiziyle tema, varsayım veya çeşitli anlamlara ulaşmak amacıyla verilerin detaylı ve sistematik bir şekilde incelenmesi, yorumlanması (Berg ve Lune, 2019: 344), kavramların tespit edilmesi ve betimsel bir yaklaşım benimseyerek temalar oluşturulması amaçlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 242). İçerik analizinin gerçekleştirilme aşamaları genel hatlarıyla şu şekildedir: (Berg ve Lune, 2019: 348-349)

- Toplanan veriler metinlere dönüştürülür.
- Veriler incelenerek kodlara/kavramlara ulaşılır.
- Kavramlarla kategoriler/temalar oluşturulur.

- Benzerlikler ve farklılıklar dikkate alınarak temalar sınıflandırılır.
- Sınıflandırmalar üzerinden bulgulara ulaşılır.
- Araştırma amacına uygun olarak bulgular yorumlanır.

Bu araştırmada görüşme tekniği ile elde edilen veriler yukarıda sıralanan aşamalara uygun olarak, NVivo 12 for Windows programından da yararlanarak içerik analizine tabi tutulmuştur. Analiz sonucu araştırma sonuçlarına ilişkin temalar belirlenmiş ve bu temalara ilişkin bulgular sunulmuştur.

6. BULGULAR

Araştırma sonucu ulaşılan verilerin analiziyle elde edilen bulgular veri toplama tekniklerine göre sınıflandırılmış ve ayrı başlıklar halinde sunulmuştur.

6.1. Doküman Analizi Bulguları

Doküman analizi kapsamında işletmenin faaliyet raporları, iç denetim yönetmeliği ve iç denetim raporları incelenmiştir. İşletmenin kuruluşundan itibaren yayınladığı faaliyet raporlarında iç denetime ilişkin bir bölüme yer verilmiştir. Bu bölümde birimin o yılki faaliyetlerine ilişkin bilgilerin yanında iç denetime ilişkin önemli bilgiler sunulmuştur. İşletmenin kuruluşundan hemen sonra hazırladığı ve çeşitli dönemlerde revize ettiği iç denetim yönetmeliğinin IIA tarafından belirlenen standartlara ve Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinin İç Sistemlerine İlişkin Yönetmeliği'ne uygun olarak hazırlandığı belirlenmiştir. İç denetim biriminin denetim sonrasında hazırladığı denetim raporunun şekil ve içerik bakımından IIA tarafından hazırlanan standartlara uygun olduğu tespit edilmiştir.

Doküman analizi kapsamında elde edilen bulgular şu şekildedir:

- Yönetim kurulu üyeleri arasından denetim komitesi oluşturulmuştur.
- İşletmenin tüm risklerinin belirlenmesi ve risk envanterinin oluşturulması amacıyla bir denetim ve danışmanlık şirketten hizmet alınmıştır. Bu durum yönetimin risk farkındalığının yüksek olduğunun bir göstergesidir.
- İç denetim faaliyetlerinin bilgi teknolojileri araçları üzerinden yürütülmesi amacıyla bir paket program alınmış ve tüm sürecin bu program üzerinden yürütülmesi sağlanmıştır.
- İç denetim biriminin tüm çalışanları TİDE üyesi olmuştur.
- İç denetim birimi hem IIA tarafından belirlenen standartlara hem de işletmenin tabi olduğu iç sistemlere ilişkin yönetmeliğine uygun

oluşturulmuştur. İşletme kuruluşunda hazırladığı iç denetim yönetmeliğini çeşitli dönemlerde revize etmiştir. 17 maddeden oluşan bu yönetmeliğin amacı iç denetim faaliyetlerine ilişkin esaslar ve usuller ile bu birimin kuruluş, atama, görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlemek olarak belirlenmiştir.

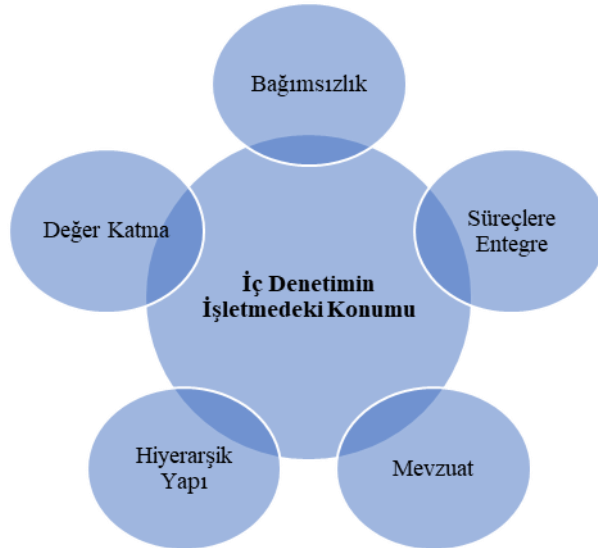
- İşletmenin iç denetim yönetmeliğini uluslararası standartlarda belirlenen kriterlere uygun olarak hazırladığı belirlenmiştir.
- Yönetmeliğin belirli dönemlerde gözden geçirilerek güncellendiği işletmenin faaliyet raporlarından anlaşılmaktadır. Bu sonuç da yönetimin uluslararası standartlara uygun risk odaklı bir iç denetim yapısı oluşturma niyetinin kanıtı niteliğindedir.
- İç denetim biriminin her denetim sonrası hazırladığı rapor uluslararası iç denetim standartlarına uygun bir formata sahiptir.

6.2. Görüşme Bulguları

İşletmenin iç denetim birimi çalışanlarıyla yarı yapılandırılmış görüşme formuyla yapılan görüşmeler metinlere dönüştürülmüş ve içerik analizi yapılmıştır. Analiz sonucu ulaşılan temalar risk odaklı iç denetimin aşamalarına bağlı olarak alt başlıklarda sunulmuştur.

i. İç Denetim Birimine İlişkin Bulgular

Görüşmede katılımcılara yöneltilen ilk soru “Şirket yönetiminin iç denetim birimine bakışını nasıl değerlendirirsiniz?” olmuştur. Bu soruya verilen cevapların içerik analiziyle öne çıkan temalar Şekil 2’de görüldüğü gibidir.

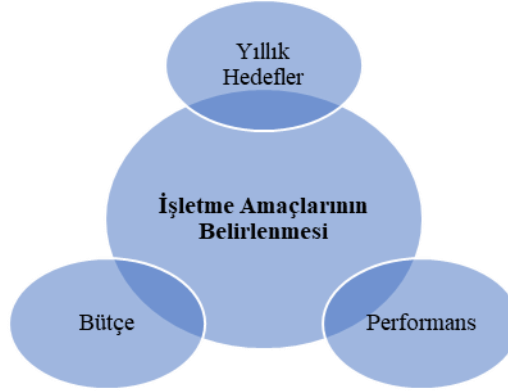

Şekil 2: İç denetimin işletmedeki konumuna ilişkin temalar

Katılımcılara iç denetimin işletmedeki konumuna ilişkin yöneltilen sorular sonucunda ulaşılan temalar bağımsızlık, süreçlere entegre, mevzuat, hiyerarşik yapı ve değer katma olmuştur. Araştırma konusu işletmede iç denetimin işletmeye katacağı değer bilindiği, buna uygun olarak ihtiyaç duyulan bağımsızlığın sağlandığı ve işletmenin tüm süreçlerine erişim yetkisi verildiği belirlenmiştir. Ayrıca hiyerarşik olarak tepe yönetime bağlanan iç denetim için uluslararası ve ulusal düzenlemelere uygun iç mevzuat oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ii. İşletme Amaçlarının Belirlenmesine İlişkin Bulgular

Görüşmede katılımcılara, “Şirketinizin hedefleri nasıl belirlenir? Şirketin genel hedefinin yanında her bölüm veya bir bölümün alt birimi için bu süreç nasıldır?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevapların içerik analiziyle öne çıkan temalar Şekil 3’te görüldüğü gibidir.

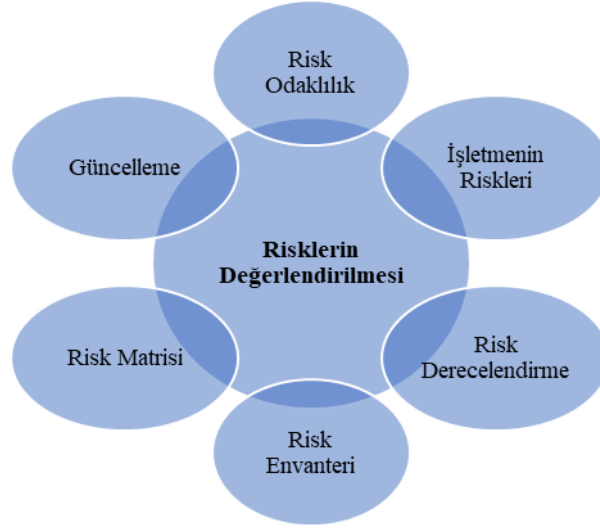

Şekil 3: İşletme amaçlarının belirlenmesine ilişkin temalar

Katılımcılara işletme amaçlarına ilişkin yöneltilen sorular sonucunda ulaşılan temalar yıllık hedefler, bütçe ve performans olmuştur. Her işletmenin büyüme, kârlılık süreklilik gibi temel amaçları vardır. Bu amaçların işletmenin kendi durumuna göre daha detaylı bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Amaçların gerçekleştirilmesi için ise belirli süreler tanımlanmalıdır. Araştırma konusu işletmede hazırlanan bütçelerle işletme amaçlarının yıllık, aylık olarak planlandığı; aynı zamanda tüm birimler ve bireyler için hedeflerin belirlendiği ve bu hedeflerin gerçekleştirme düzeyinin performans takip sistemiyle izlendiği belirlenmiştir.

iii. Risklerin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Bulgular

Görüşmede katılımcılara, “Şirketinizin hedeflerine ilişkin riskler nasıl belirlenir ve nasıl değerlendirilir?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevapların içerik analiziyle öne çıkan temalar Şekil 4’te görüldüğü gibidir.

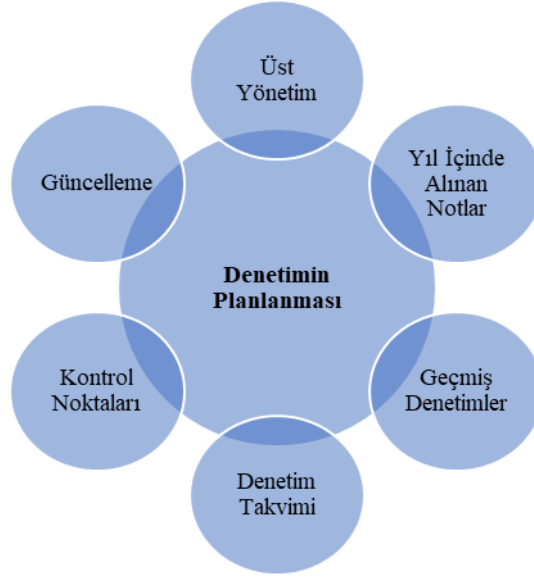

Şekil 4: Risk değerlendirme sürecine ilişkin temalar

Katılımcılara işletme risklerinin değerlendirilmesine ilişkin yöneltilen sorular sonucunda ulaşılan temalar risk odaklılık, işletmenin riskleri, risk derecelendirme, risk envanteri, risk matrisi ve güncelleme olmuştur. Araştırma konusu işletmede iç denetimin odak noktasına işletmenin maruz kaldığı riskleri aldığı belirlenmiştir. Bu amaçla işletmenin maruz kaldığı tüm riskler tespit edilerek gerçekleşme olasılıkları ve etkilerine ilişkin risk matrislerinin oluşturulduğu ve bu ihtimallere göre en önemlilerinden başlayarak derecelendirildikleri sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda tüm işletme risklerinin risk envanterine kaydedildiği ve bu envanterin sürekli güncellendiği tespit edilmiştir.

iv. İç Denetimin Planlanmasına İlişkin Bulgular

Görüşmede katılımcılara, “Denetimin planı nasıl hazırlanır? Öncelikli alanları neye göre belirlersiniz?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevapların içerik analiziyle öne çıkan temalar Şekil 5’te görüldüğü gibidir.

Şekil 5: İç denetimin planlanması sürecine ilişkin temalar

Katılımcılara iç denetim planının hazırlanmasına ilişkin yöneltilen sorular sonucunda ulaşılan temalar üst yönetim, yıl içinde alınan notlar, geçmiş denetimler, denetim takvimi, kontrol noktaları ve güncelleme olmuştur. Araştırma konusu işletmede işletme riskleri odak alınarak, yıl içerisinde alınan notlar ve geçmiş denetimlerden de yararlanılarak iç denetim planının hazırlandığı ve üst yönetimin onayına sunulduğu ve çok büyük değişiklikler olmadan onaylandığı belirlenmiştir. Bu onayın ardından tüm risklere ilişkin kontrol noktalarının oluşturulduğu ve yıl içinde gerçekleştirilecek tüm denetimlerin tam olarak hangi tarihte yapılacağını, her bir denetimin kaç gün süreceğinin ve denetim ekibinin yer aldığı denetim takviminin hazırlandığı tespit edilmiştir. Herhangi bir gereklilik halinde denetim takvimi güncellenebilecek esnekliğe sahiptir.

v. İç Denetimin Yürütülmesine İlişkin Bulgular

Görüşmede katılımcılara, “Denetim faaliyetini nasıl gerçekleştiriyorsunuz?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevapların içerik analiziyle öne çıkan temalar Şekil 6’da görüldüğü gibidir.

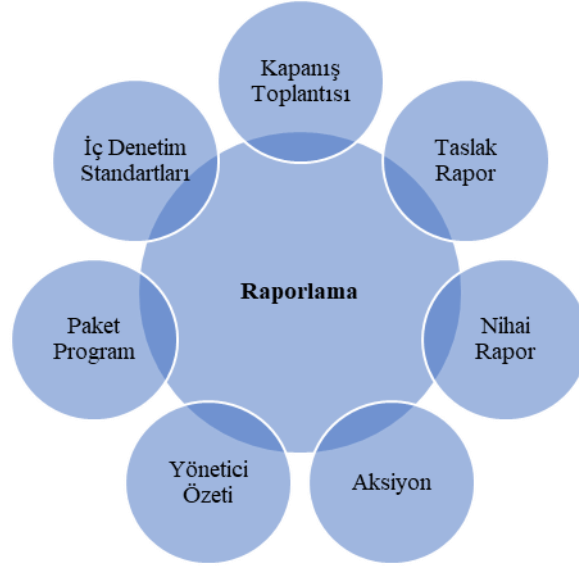

Şekil 6: İç denetimin yürütülmesi sürecine ilişkin temalar

Katılımcılara iç denetimin yürütülmesine ilişkin yöneltilen sorular sonucunda ulaşılan temalar ön çalışma, açılış toplantısı, denetim teknikleri, çalışma kâğıtları, paket program ve güncelleme olmuştur. Araştırma konusu işletmede iç denetime ilişkin tüm aşamalar bir paket program üzerinden yürütülmektedir. Her denetim öncesi denetim planına bağlı olarak denetim programı oluşturulduğu ve denetlenecek süreç sahipleriyle açılış toplantısı yapıldığı belirlenmiştir. Gerekli tüm denetim tekniklerinden yararlanılarak denetim faaliyetlerinin yürütüldüğü ve tüm çalışma kâğıtlarının kullanılan paket programa aktarıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca gerek duyulması halinde veya süreç sahiplerinin talebi doğrultusunda denetim programının güncellendiği sonucuna ulaşılmıştır.

vi. Sonuçların Raporlanmasına İlişkin Bulgular

Görüşmede katılımcılara, “Denetime ilişkin rapor nasıl hazırlanıyor?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevapların içerik analiziyle öne çıkan temalar Şekil 7’de görüldüğü gibidir.

Şekil 7: Raporlama sürecine ilişkin temalar

Katılımcılara denetimin raporlanmasına ilişkin yöneltilen sorular sonucunda ulaşılan temalar kapanış toplantısı, taslak rapor, nihai rapor, aksiyon, yönetici özeti, paket program ve iç denetim standartları olmuştur. Araştırma konusu işletmede her denetim sonrasında denetlenen süreç sahipleriyle bir kapanış toplantısı yapıldığı ve denetim sonuçlarına ilişkin bir mutabakat arandığı belirlenmiştir. Denetim sonuçlarına ilişkin taslak bir denetim raporunun iç denetim başkanına iletiildiği ve başkanın incelemesi sonrasında iç denetim standartlarına uygun, yönetici özeti bulunan nihai iç denetim raporunun üst yönetime sunulduğu tespit edilmiştir. Denetimde herhangi bir bulguya ulaşırsa, bu durumun düzeltilmesi için mutlaka bir aksiyon önerdiği sonucuna ulaşılmıştır.

vii. İzleme Sürecine İlişkin Bulgular

Görüşmede katılımcılara, “Raporda sunduğunuz önerileri takip ediyor musunuz?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevapların içerik analiziyle öne çıkan temalar Şekil 8’de görüldüğü gibidir.

Şekil 8: İzleme sürecine ilişkin temalar

Katılımcılara bulgularla ilgili önerilen aksiyonların izlenmesine ilişkin yöneltilen sorular sonucunda ulaşılan temalar aksiyon önerileri, aksiyon süreci ve paket program olmuştur. Araştırma konusu işletmede denetim sonucu şayet bir bulguya ulaşırsa iç denetim birimi tarafından bir aksiyon önerildiği ve süreç sahibinin bu aksiyona ilişkin uygulamaların takip edildiği ve bu durumun üst yönetime raporlandığı belirlenmiştir. İç denetimin her aşamasında kullanılan paket programın uzun süreli aksiyonların takibinde büyük kolaylık sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

6.3. Gözlem Bulguları

İşletme iç denetim faaliyetlerini bir paket program aracılığıyla yürütmektedir. Paket olarak satın alınan bu program iç denetim birimi çalışanlarının talep ve önerileri doğrultusunda çeşitli güncellemelerle şu anki haline gelmiş ve birçok ihtiyaca cevap veren bir yapıya bürünmüştür. Araştırma kapsamında iç denetim faaliyetlerinde kullanılan bu program incelenmiştir.

Programın ilk aşaması süreçlerin risk bazlı olarak değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Bu aşama denetim takvimi oluşturulmasının da ilk adımı olarak kabul edilmektedir. Süreçler taşıdıkları risklere göre sınıflandırılmakta olup, riskler de etki ve olasılık değerlerine göre bir sıralamaya tabi tutulmaktadır. Böylece program en yüksek risklere sahip süreçleri ortaya koyarak iç denetim birimine denetim takviminin oluşturulmasına rehberlik etmektedir.

Planlanan tarih geldiğinde denetim faaliyetlerinin program üzerinden başlaması ve sonlandırması “ön çalışma, açılış toplantısı tutanağı, plan dokümanı, saha çalışması-aktivite girişi-test ve bulgu girişleri, kapanış toplantısı tutanağı, özel notlar” olmak üzere altı aşamadan oluşmaktadır. An

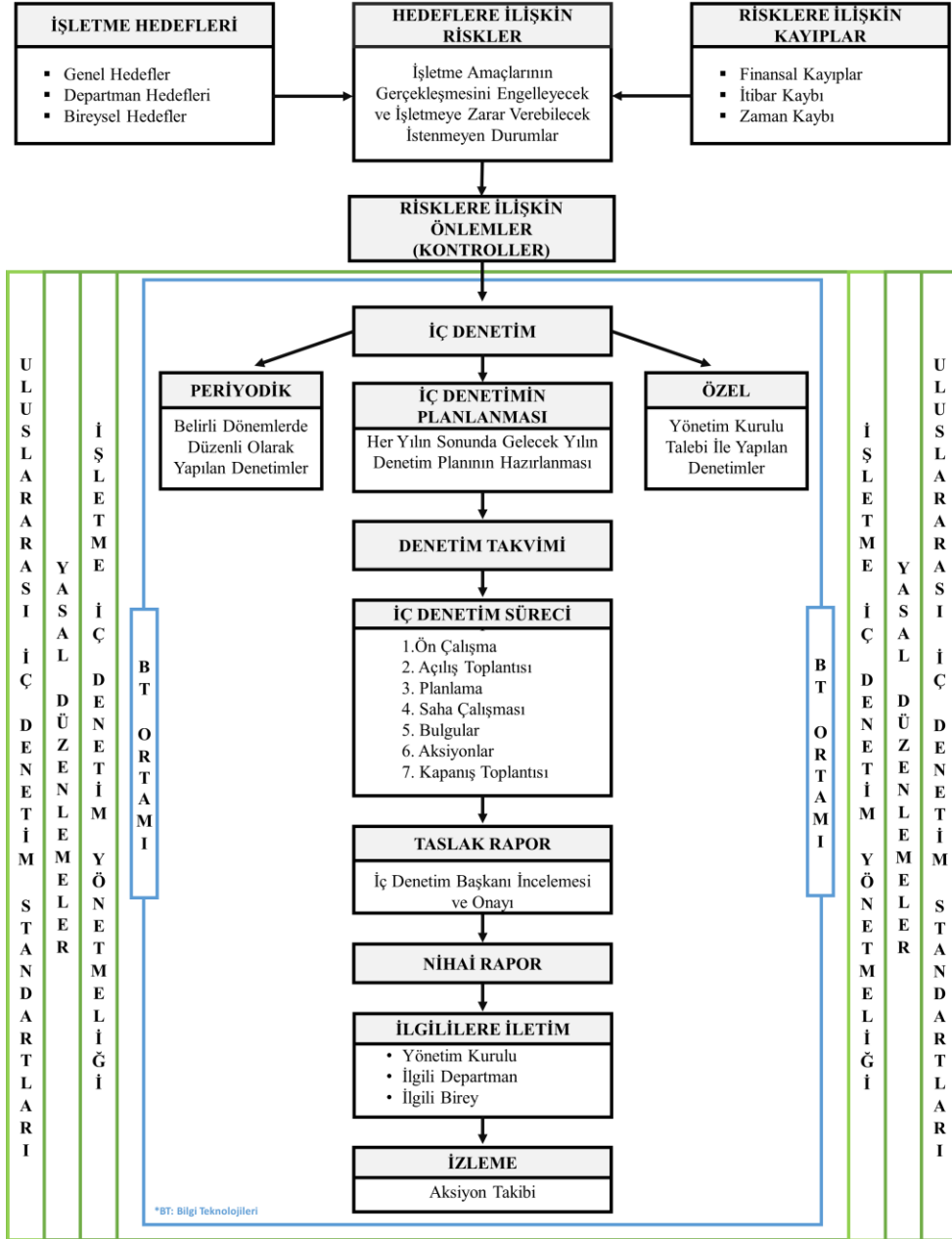
Gözlem yöntemiyle elde edilen bulgular şu şekildedir:

- Programın işleyişi tamamen risk odaklı sürece uygun olarak tasarlanmıştır.
- Zaman ve maliyet açısından önemli faydaları olan bu program aynı zamanda şirketin diğer birimlerine de entegre edilmiş ve böylece iç denetim biriminin istediği veriye anında ulaşma imkânı sağlanmıştır.
- Çok iyi tasarlanmış bir sürece sahip olması sebebiyle denetçinin sürece ilişkin hata yapma ihtimalini de azaltmaktadır.
- Manuel olarak takibi çok dikkat gerektiren örneğin aksiyon takibi gibi birçok faaliyet bu program sayesinde otomatik bir yapıya kavuşmuştur.
- Fiziki olarak hazırlanan çalışma kâğıtlarının birçoğu dijital olarak hazırlanmaktadır. Bu sayede fiziki arşivleme faaliyeti de azalmıştır.
- Programın sağladığı bir diğer önemli fayda ise denetim komitesinin istediği zaman sürdürülen veya tamamlanan denetimlere, denetim bulgularına, önerilen aksiyonlara ve daha birçok bilgiye erişme imkânı sunmasıdır.

6.4. Uygulanan İç Denetim Modeli

Araştırmada kullanılan tüm yöntemler sonucu elde edilen bulgular ışığında işletmenin iç denetim sürecinin daha iyi anlaşılabilmesi için bir model oluşturulmuştur. Söz konusu model Şekil 9'da görüldüğü gibidir.

Şekil 9'da da görüldüğü üzere işletme iç denetim faaliyetlerini Uluslararası İç Denetim Standartları ve ulusal yasal düzenlemeler doğrultusunda hazırladığı iç denetim yönetmeliği çerçevesinde risk odaklı bir şekilde yürütmektedir. Aynı zamanda tüm süreç başta paket program aracılığıyla bilgisayar ortamında yürütülmektedir. İşletmedeki diğer sistemlere entegre çalışan bu program sayesinde iç denetim birimi istediği tüm verilere bağımsız bir şekilde erişim yetkisine sahiptir. Modelde de görüldüğü üzere işletme hedeflerini tehdit eden riskler bulunmaktadır. Bu risklerin gerçekleşmesi halinde işletme çeşitli kayıplara uğrayacaktır. İşletme yöneticileri bu risklere karşılık olarak çeşitli kontroller geliştirir ve uygularlar. İç denetim ise modelde görülen aşamaları uygulayarak bu geliştirilen kontrolleri ve kontrollerin etkinliğini değerlendirir ve ilgililere raporlar.

Şekil 9: İşletmede uygulanan risk odaklı iç denetim modeli

7. SONUÇ

İşletmenin sadece geçmiş verilerini inceleyerek reaktif bir şekilde inceleme ve değerlendirme hizmeti sunan iç denetim hâlihazırda sadece geçmiş verileri değil gelecekte ortaya çıkabilecek durumları da hesaba katan ve istenmeyen durum ortaya çıkmadan müdahale etmeyi amaçlayan proaktif bir yapıya bürünmüştür. Bunun sonucunda risk olarak ifade edilen istenmeyen

durumlar iç denetimin odak noktası haline gelmiştir. İşletme yönetimi amaçların gerçekleşmesi üzerinde olumsuz etkisi olabilecek riskleri belirlemeli ve bu risklerin etkisinden korunmak amacıyla çeşitli kontroller geliştirmelidir. İç denetim ise hem belirlenen bu riskleri hem de geliştirilen kontrolleri değerlendirerek yönetime güvence ve danışmanlık hizmeti sunmalıdır.

Risk odaklı iç denetim geleneksel iç denetimden birçok yönüyle ayrılmaktadır. Geleneksel iç denetim odak noktasına işletmenin iç kontrolünü alırken modern iç denetim işletmenin tüm risklerini esas almaktadır. Bağımsız bir denetim hizmeti konumuna sahip iç denetim, risk esaslı olmasıyla birlikte hem üst yönetim hem de risk yönetim birimiyle bütünlük bir yapıya dönüşmüştür. Bu değişim iç denetim uygulama aşamalarının da farklılaşmasına neden olmuştur. Risk odaklı iç denetimin aşamaları amaçların belirlenmesi, risklerin değerlendirilmesi, denetimin planlanması, denetimin yürütülmesi, raporlama ve izleme olarak sıralanabilir.

Bu çalışmada risk odaklı iç denetimin faydalarının ve uygulama aşamalarının teorik olarak açıklanması ve iç denetim birimine sahip ve faaliyetlerini risk odaklı yürüten bir işletmede test edilmesi ve bu sürecin ayrıntılı bir şekilde modellenmesi amaçlanmıştır. Araştırma Türkiye’de katılım sigortacılığı hizmeti sunan bir işletmede gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma tekniklerinden olan durum çalışması kapsamında yürütülen çalışmada veriler doküman analizi, görüşme ve gözlem yöntemleriyle elde edilmiştir.

Araştırma konusu işletmede iç denetim sürecinin risk odaklı bir şekilde yürütüldüğü belirlenmiştir. Aynı zamanda tüm sürecin bilgi teknolojileri üzerinden yürütülmesinin zaman ve maliyet açısından önemli avantajlar sağladığı tespit edilmiştir. Çalışmada veri toplama tekniklerinin tümünde ulaşılan bulgular sonucu işletmenin iç denetim sürecine ilişkin bir model oluşturulmuş ve Şekil 9’da sunulmuştur. Araştırma amacı kapsamında oluşturulan bu modelin sadece katılım sigortacılığı sektöründe hizmet verenler için değil, iç denetimi risk odaklı yürütmek isteyen tüm işletmeler için örnek olacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın literatür çalışması bölümünde sunulan iç denetimle ilgili önceki çalışmaların bu araştırma sonuçlarıyla birlikte değerlendirilmesiyle ulaşılan sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

İç denetimin risk odaklı yürütülmesinin işletmeler için artık kaçınılmaz hale geldiği söylenebilir. Castanheira vd. (2010) paydaş beklentilerinin karşılanması amacıyla risk odaklılığa geçiş sağlanması gerektiğini aktarmıştır. Bagherpour Velashani vd. (2012) risk odaklı iç denetimin kontrol hedeflerinin belirlenmesi, risklerin analiz edilmesi ve derecelendirilmesi, kontrol faaliyetleri, mevcut kontrol zayıflıklarının

belirlenmesi, denetim programının hazırlanması, gerekli testlerin yapılması, denetim raporunun sunulmasını aşamalarından oluşmasını önermişlerdir. Liu (2012) iç denetimin kurumsal risk yönetiminin bir parçası haline getirilmesinin ve bağımsız değerlendirmeler ve öneriler sunma imkânına sahip olmasının; iç denetimin risk odaklı yürütülmesine yönelik düzenlemeler yapılmasının; denetlenecek departmanın iç denetime her türlü yardımı sunmasının ve iç denetim biriminin de tüm denetim bulgularını ilgili departmanla paylaşmasının ve tartışmasının önemli bir ihtiyaç olduğunu dile getirmiştir. Drogalas vd. (2017) risk yönetimi ile risk odaklı iç denetim ve üst yönetimin bütünleşik hareket etmesinin risk yönetimini olumlu yönde etkilediğini belirlemiştir. Güler (2010) işletmelerin iç denetim faaliyetlerini uluslararası standartlara uygun olarak sürdürmeleri gerektiğini aktarmıştır. Araştırma konusu işletmede kurulduğu andan itibaren uluslararası iç denetim standartlarına uygun olarak iç denetimin risk odaklı oluşturulduğu, risk yönetim birimi ve üst yönetimle bütünleşik hareket ettiği, aynı zamanda kullandığı paket programla teoride yer alan risk odaklı iç denetim aşamalarını birebir uyguladığı belirlenmiştir.

Risk odaklı iç denetimin işletmelere sağladığı birçok fayda bulunmaktadır. Kaya (2010) yaptığı iç denetimin risk odaklı yürütülmesinin maliyetleri azalttığını, kurumsal yönetimi güçlendirdiğini, Koutoupis ve Tsamis (2009) denetim kaynaklarının daha verimli kullanıldığını aktarmışlardır. Benzer şekilde Coetzee ve Lubbe (2014) risk esaslı bir iç denetim uygulanmasıyla geleneksel denetimlere göre daha az denetim prosedürüyle daha çok denetim bulgusu elde edileceğini belirlemişlerdir. Bozek ve Emerling (2016) risk odaklı iç denetimle etkin bir risk yönetimi arasında pozitif bir ilişki olduğunu aktarmışlardır. Yahşi (2014) risk odaklı iç denetimin proaktif ve esnek olması ve etkinlik özelliği sayesinde klasik denetimden farklı olarak işletmeye değer katacağını aktarmıştır. Çarıkçı ve Yıldırım (2020) riski değerlendiren ve planlayan bir birimin her işletme için gerekli olduğu ve risk odaklı iç denetimin işletmelerin başarısında önemli katkılar sağladığı sonucuna ulaşmışlardır. Araştırma konusu işletmede iç denetim faaliyetlerinin birçok fayda sağladığı belirlenmiş ve bulgular bölümünde sunulmuştur.

Araştırmayla elde edilen sonuçlar doğrultusunda geliştirilen öneriler şu şekildedir:

- İç denetim birimlerine yönelik yasal düzenlemeler risk esaslı yapılmalı, bu düşünceye aykırı zorunlu denetimlerle bu birimin iş yükünün artırılmaması gerekmektedir.
- İşletmelerde üst yönetim iç denetimin işletmeye katacağı değeri, önemli bir danışmanlık ve güvence hizmeti sunacağını bilmeli ve bağımsız ve objektif bir şekilde faaliyetlerini yürütecek ortamı sağlamalıdır.

- İç denetim yönetmeliğinin hazırlanmasından, iç denetim faaliyetlerinin yürütülmesine kadar tüm aşamaların uluslararası iç denetim standartlarına uygun tasarlanması ve yürütülmesi gerekmektedir.
- İşletmenin diğer tüm birimlerinin iç denetimin önemini ve gerekliliğini kavraması ve denetim faaliyetleri sırasında gerekli tüm desteği vermeleri sağlanmalıdır.
- Risk odaklı iç denetimin en önemli aşaması olarak ifade edilebilecek olan risklerin belirlenmesi aşamasında işletmeler bu konuda danışmanlık hizmeti veren kurumlardan yararlanarak bu süreci daha etkin yönetebilirler.
- İç denetim personelleri gelişimlerinin ve yetkinliklerinin sağlanması için desteklenmeli ve uluslararası geçerliliği olan sertifikaları almaları teşvik edilmelidir.
- İç denetim faaliyetlerinin yürütülmesinde zaman, maliyet ve verilere erişim açısından önemli faydalar sağlayacak bilgi teknolojileri yoğun bir şekilde kullanılmalıdır.

KAYNAKÇA

Akbay, O.S. (2014). Dünya'da ve Türkiye'de sigortacılığın tarihçesi. Sigortacılık. (ss. 67-78). İstanbul: Beta.

Aksoy, T. (2018). Risk odaklı iç denetim sürecinde operasyonel risklerin belirlenip ölçülmesine yönelik uygulamalı bir 3x5 risk matrisi ve risk analiz anket formu önerisi. Mali Çözüm, 28(147): 37-77.

Ali, K. M. M. (2006). Present scenario and future potentials of takaful. Islamic Economics, Banking and Finance, 2(2): 1-14.

Aslan, H. (2015). Türkiye'de tekaful (İslami sigorta) uygulamaları: problemler ve çözüm önerileri. Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi, 1(1): 93-117.

Ayub, M. (2003). An introduction to takaful – an alternative to insurance. Islamic Banking Department, State Bank of Pakistan, Karachi: 1-3.

Ayub, M. (2017). İslami finansı anlamak. Çev. Editörleri Suna Akten Çürük & Raif Parlakkaya. İstanbul: İktisat Yayınları.(Orijinal çalışma basım tarihi 2007).

Bagherpour Velashani, M. A., Jahanbani, M., & Zafarzade, S. (2012). Risk based internal audit an empirical model for implementation. Studia i Materiały, 14–15: 48-58.

- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: nitel bir araştırma nasıl yapılır?. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(2): 368-388.
- Berg, B. L., & Lune, H. (2019). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Çev. Editörü Asım Arı. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Beşer, F. (2016). Sosyal riskler sigorta ve İslam (3. Basım). İstanbul: Nun Yayıncılık.
- Božek, S., & Emerling, I. (2016). Protecting the organization against risk and the role of financial audit on the example of the internal audit. Oeconomia Copernicana, 7(3), 485-499.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2012). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi.
- Castanheira, N., Rodrigues, L. L., & Craig, R. (2010). Factors associated with the adoption of risk-based internal auditing. Managerial Auditing Journal, 25(1): 79-98.
- Coetzee, P., & Lubbe, D. (2014). Improving the efficiency and effectiveness of risk-based internal audit engagements. International Journal of Auditing, 18(2): 115-125.
- Çarıkcı, O., & Yıldırım, A. (2020). Risk odaklı iç denetimin stratejik yönetim anlayışı açısından değerlendirilmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 11(26): 302-313.
- Çetin, A. A. (2016). Kurumsal sürdürülebilirliğin sağlanmasında risk odaklı iç denetim ve bir araştırma. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Danescu, T., Oltean, A., & Sandru, R. (2010). Risk based internal audit: perspectives offered to corporations and banks. Annales Universitatis Apulensis-Series Oeconomica, 12(1): 231-237.
- Derici, O., Tüysüz, Z., & Sarı, A. (2007). Kurumsal risk yönetimi ve Sayıştay uygulaması. Sayıştay Dergisi, 65: 151-172.
- Drogalas, G., Eleftheriadis, I., Pazarskis, M., & Anagnostopoulou, E. (2014). Perceptions about effective risk management. the crucial role of internal audit and management. evidence from Greece. Investment Management and Financial Innovations, 14(4): 1-11.
- Durdu, A., & Aydın, G. (2021). İşletmelerde iç denetim faaliyetlerinde iç denetim yazılımının kullanımının avantajları ve dezavantajları. Acta Infologica, 5(2): 9-10.
- Florea, R., & Florea, R. (2009). Internal audit-in risk management approach. Economy Transdisciplinarity Cognition, 2: 38.

- Fraenkal, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H. (2012). How to design and evaluate research in education (8th edition). New York: McGraw-Hill.
- Glesne, C. (2015). Nitel araştırmaya giriş. Çev. Editörler Ali Ersoy & Pelin Yalçınoğlu. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Güler, E. (2010). Sigorta işletmelerinde iç denetim uygulamalarının iç denetim standartları ile birlikte değerlendirilmesi. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 10(19):385-402.
- Göğüş, H. S. (2012). Risklerin saptanması ve değerlendirilmesi. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Griffiths, D. (2020). Internal auditing an introduction (Version 6.0). www.internalaudit.biz
- Kagermann, H., Kinney, W., Kuting, K., & Weber, C. (2008). Internal audit handbook: management with the SAP-audit roadmap. Berlin: Springer-Verlag.
- Kahya, F. (2014). Sigortacılığın tarihi. Risk yönetimi ve sigortacılık. (ss. 75-103). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karasar, N. (2012). Bilimsel araştırma yöntemi. Ankara: Nobel.
- Karkacıer, A. (2018). Geçmişten günümüze iç denetim anlayışının değişimi. Sosyal Bilimlerde Değişim ve Gelişim Yazıları I. (ss. 185-206). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Karlıdağ, G.Ö. (2020). Risk odaklı iç denetim: enerji sektöründe bir uygulama. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Katılım Sigortacılığı Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik. (2017, 20 Eylül). Resmi Gazete (Sayı: 30186).
- Kaya, E.B. (2010). Risk odaklı iç denetim ve uygulaması. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koutoupis, A. G., & Tsamis, A. (2009). Risk based internal auditing within greek banks: a case study approach. Journal of Management & Governance, 13(1): 101-130.
- Kurnaz, N. (2006). Kurumsal yönetim ekseninde risk odaklı iç denetim: Türkiye'nin 500 büyük sanayi işletmesinde risk odaklı iç denetim uygulama analizi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Liu, J. (2012). The enterprise risk management and the risk oriented internal audit. I-Business, 4(3): 287-292.
- Lois, P., Drogalas, G., Nerantzidis, M., Georgiou, I., & Gkampeta, E. (2021). Risk-based internal audit: factors related to its Implementation.

- Corporate Governance: The International Journal of Business in Society, 21(4): 645-662.
- Maysami, R. C., & Kwon, W. J. (1999). An analysis of Islamic takaful insurance. *Journal of Insurance Regulation*, 18(1): 109-132.
- Mcnamee, D. (1997). Risk-based auditing. *Internal Auditor*, 54(4): 22-27.
- Memiş, M. Ü. (2008). Etkin ve başarılı bir iç denetim için gerekli koşullar. *Mali Çözüm Dergisi*, 85: 75-91.
- Mihret, D. G., & Yismaw, A. W. (2007). Internal audit effectiveness: an Ethiopian public sector case study. *Managerial Auditing Journal*, 22(5): 470-484.
- Özcan, M., & Açıık, K. (2018). Arapça-Türkçe alfabetik telaffuzlu sözlük. İstanbul: Akdem Yayınları.
- Özkan, M. (1998). Sigorta işlemleri ve muhasebesi. İstanbul: Bilim Teknik.
- Patterson, F. D., & Neailey, K. (2002). A risk register database system to aid the management of project risk. *International Journal of Project Management*, 20(5): 365-374.
- Ravaş, B. (2018). General aspects on how to approach the internal audit mission. *Annals of the University of Petroşani, Economics*, 18: 223-230.
- Spira, L. F., & Page, M. (2003). Risk management: the reinvention of internal control and the changing role of internal audit. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 16(4): 640-661.
- The Accounting And Auditing Organization For Islamic Financial Institutions (AAOIFI) (2017). Shari'ah Standards.
- Türedi, H., Zor, Ü., & Gürbüz, F. (2015). Risk odaklı iç denetim. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 66: 1-20.
- Türkiye İç Denetim Enstitüsü (TİDE). (2017). Uluslararası Mesleki Uygulama Çerçevesi (UMUÇ). Erişim adresi: <https://www.tide.org.tr/page/307/UMUC> (Erişim tarihi: 01.08.2022)
- Türkiye İç Denetim Enstitüsü (TİDE). (2022). İç Denetimin Tanımı. Erişim adresi: <https://www.tide.org.tr/page/26/Ic-Denetimin-Tanimi> (Erişim tarihi: 01.08.2022)
- Usman, Ö., & Kaygusuz, S. Y. (2019). Kurumsal risk yönetiminde uygulanması gereken adımlar. *Accounting & Auditing Review*, 18(56): 109-128.
- Usul H., & Mizrahi, R. (2016). Risk odaklı denetim. Ankara: Detay Yayıncılık.

Yahşi, F. (2014). Katılım bankalarında risk odaklı iç denetim ve bir model önerisi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü.

Yıldırım, A., & Şimşek H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.